

SLIKAR

Kad se Marko Markek našao u Rijeci, hodao je ulicom kao izgubljen. Kamo poći i zašto biti baš ovdje? Vrijeme prolazi, svi su ljudi u nekakvom pokretu, ali kamo i zašto? Valjalo bi naći razlog unutar sebe. Nitko to ne može pouzdano prosuditi, kao ni naći poticaj za djelovanje. Ali gdje je taj imperativ i zašto ga tražiti? Kome govoriti pa i koga pitati? Sve je krug i sve je omeđeno granicama. Hodao je nekakvim ulicama što ih je prvi puta vidio i nije znao kamo ide. - Svuda samo apsurd – mislio je i nije znao zašto se nalazi baš ovdje. Negdje bi morali postojati ljudi koji znaju što valja raditi. Zašto ja nisam takav? – pitao se. - Ali, da sam takav, ne bih bio slikar, ne bih se bavio najbesmislenijom aktivnošću kojom se moguće baviti – umjetnošću. A što je umjetnost? Koja je njezina svrha? Čovjek se rodi i raste. U jednom trenutku čini mu se da postoji nešto što bi valjalo reći, izraziti, naslikati ili napisati. Tjera ga unutarnji poriv, nekakav mutni nagon, pa počne nešto slikati, nešto pisati, nešto oblikovati po mjeri svojih misli. Čini mu se da to što on želi reći ima smisla, da je to važno, tako važno da se ne može potisnuti, zaboraviti i negirati. Važno - za koga? Za njega osobno, prije svega, a onda, valja to nekome priopćiti, naći koga tko će to htjeti vidjeti, slušati, tome posvetiti svoju pažnju, jer zašto bi netko išta morao gledati i cijiniti? Postoje snobovi koji ponuđeno, pogotovo ako im netko kaže da to vrijedi, prihvate bezuvjetno. Ali to su snobovi, a snobovi nisu mjerilo vrijednosti. Oni su oponašatelji, sljedbenici, trabanti, ljudi bez duha.

Odgovor je, ako je odgovor, sama bit, a samu bit nitko ne može odlučno i određeno definirati. Bit je fluidna, ona se raspršuje u mnogo dilema i mogućnosti, ali koja je istinska, prava i svrhovita? Kad se tome doda podrijetlo čovjeka koji ulazi u relacije stvaranja i kad se počnu rastvarati sve naslage onoga što čini njegovu prošlost, pretke, podrijetlo, dojmove, svjesno i nesvjesno, zapamćeno, potisnuto, sramotno, poražavajuće, afirmativno, uspjehe i neuspjehe,

promašaje i zablude, frustracije i otpore.... Otvara se nerasmrsivi splet kojekakvih odnosa i uvjetovanosti. Sve pak to ne određuje hoće li netko biti umjetnik. Koliki su ljudi frustrirani i proživjeli su koješta, a opet neće željeti ni o čemu pisati ili štogod slikati. Jednostavno žive nekakav mutni osjećaj nazočnosti na svijetu i znaju da će ta nazočnost, koju oni nisu ni poticali ni spriječili, trajati dok bude teklo njihovo vrijeme.

A Marko je iza sebe imao naslage prošlosti, imao je nekakve pretke, imao je dojmove koji su mu bili urezani u sjećanje i koji su neizbrisivo uvjetovali njegov način mišljenja.

Onaj put odvajao se od asfaltirane glavne ulice u selu i gubio se među poljima, skretao prema vinogradima. Zimi moka i blatana, ljeti pun prašine, a nad njim akacije, paprat, tamo dalje kukuruzi. Na uglu je bila kuća Markekovih. Veliko dvorište i po njemu razbacane stvari: drljače, traktorske gume, a među njima, i oko njih, guske, pure, nekakve grede, trula trava pokošena prije više dana i ostavljena na kiši; potom štagalj s prašnim sijenom, štala u kojoj je ponekad bilo i po pet – šest krava, telića, junica i kojekakve živine, od zečeva do mačaka.

Djed je ustajao rano i nešto poslovaio po dvorištu. Ponekad je pekao rakiju, ponekad je popravljao traktor. Ali uvijek je šutio i gledao nekamo u neodređeno i mutno. Marku je bio zagonetan jer nije bio ni zao ni zlonamjeran, ali opet je bio stranac u selu i obitelji. Nije ga razumjela ni njegova supruga, a ni s djecom nije bio u bilo kakvim prisnijim odnosima.

Ništa nije jednostavno jer kad se razloži na vremenske odsjeke i pojedinosti, nalazi se niz odvojenih dojмова. Ako ga djed nije mazio, nije ga ni mrzio. Štoviše, kad je saznao za njegovu sklonost crtanju, kupio mu je crtaći blok i bojice. Nije o tome govorio, nije se ni šalio ni smijao, nije se hvalio.... Jednostavno je donio blok i stavio ga, zajedno s bojicama, pred Marka, te je potom otišao u štalu.

Baka je bila mala i nezadovoljna ženica. Uvijek je trčala na polje ili u vinograd, dojila krave ili kuhala, ali bila je čudno stegnuta, uplašena, uvijek u osjećaju nekakvog gubitka ili predosjećanja nekakve nesreće.

A nesreće su došle... nenadamo kao i sve nesreće. Jednoga je dana otac Ivo Markek pao u ribnjak i nije više izronio. Je li to učinio namjerno ili slučajno? Onda je baka poludjela. Jednoga je dana umjesto objeda na stol stavila sijeno i repu kosanu za krave. Vikala je da je to svejedno, jer ako mogu jesti krave, mogu i ljudi, budući da ne hrane ljudi svojim mlijekom krave, nago krave hrane ljude, a onda bi i ljudi morali biti svjesni vlastite besmislenosti i nevažnosti pred drugim bićima koja su vitalnija i jača od njih.

Došao je i rat, sve se zaplelo, bilo je krvi, mrtvih, ranjenih, stresnih situacija i sve više psihički bolesnih ljudi. Potom pak sve one transformacije, tranzicije, raspad sustava, propale tvornice, nesretni ljudi koji nemaju što raditi jer nisu spremni i sposobni naći nešto isplativo i tome se posvetiti, a ne mogu ni živjeti gladni. Sve je bilo neizvjesno i sve se raspadalo.

Markova je majka ostala sama s djedom i ludom bakom, a oni, djeca, bili su tu kao promatrači i bića koja ionako nitko ne pita. Marko je imao osjećaj kako njegov djed i njegova majka misle da se mora naći nekakvo rješenje, bilo kakvo, pa makar i ne baš idelano.

Jednoga je dana mama došla i rekla. – udat ću se. Našla sam muža koji me želi i koji će obnoviti gospodarstvo. Našla ga je preko oglasnika. I došao je taj muž.. Rekao je da je on bio borac i da se njega ima slušati jer inače će biti rusvaja. On je gazda i on odlučuje što će biti. Vikao je da jebeš traktor i krave, jebeš vinograd ili perilicu. Sve je nevažno, jer kad si u rovu i na bojišnici, trpiš sve opasnosti od metka do hladnoće i svakog ti je dana život ugrožen, pa nije važno tko ima kakvu perilicu, tko ima traktor, a tko muzilicu. Bitno je živjeti - i preživjeti. Bitno je uživati u ovom trenutku jer naredni možda već donosi granatu i krv, smrt i ništavilo. Sve je glupo, sve je besmisleno, pa se valja predati samo i jedino užitku. I on je uživao, opijao se do besvijesti. Mama bi ga nalezila u grabama, u voćnjacima, u štalama, puzio je

preko dvorišta, obilno je gutao sve što mu je bilo dostupno, ako je sadržavalo alkohol. Borio se s nekakvim nevidljivim utvarama, razgovarao s mrtvima, proživljavao strašne krize i užase, plakao je i vikao, budio se noću i nekamo odlazio. Obično tamo gdje je bilo alkohola, gdje se moglo piti i galamiti, gdje nitko nikoga nije usutkivao, prekidao, od njega nešto zahtijevao. Pilo se, mislilo se na nekakve mutne uspomene, na promašaje, krivnje i pobjede, a isti događaji komentirani su na različite načine. Zaključci su uvijek bili isti: sve je sranje, sve je promašaj, biti živ i biti mrtav, samo su dvije varijante istoga. U rovu si meta i svakog trenutka možeš biti mrtav, pa što onda znače sva načela kao što su ljepota, ljubav, smisao, poštenje, čast, ponos. Kad si hrpa mesa, kad si u krvi, kad si se usrao od užasa i spoznaš da si ti taj kojega je pogodilo i da ti ostaju samo još minute, sve pada u vodu i sve se pretvara u moru, u propast i besmisao. A ovi sad hoće uvesti nekakva pravila, opet nas zarobiti, pretvoriti u poslušne strojeve, u nekakve lutke koje funkcioniraju po njihovim zakonima!

Pio je taj Petar, taj očuh, što li je bio (mama se s njim čak i vjenčala, jer joj je, ukoliko ga odbije, prijetio bombom), a kad bi došao kući, razbijao je, ako je imao što razbiti, psovao, tukao svakoga koga je dohvatio, jer on je bio gardist, on je bio ratnik, a oni su bili gnijide koje ništa ne razumiju i koje, kao uši i obadi, piju njegovu krv i žive od njegove patnje.

Suluda baka, je Petra isprva shvaćala kao spasitelja, potom kao zloduha koji je došao po svoje i koji je poslan da bi obitelj kaznio za sve grijehе prošlosti, sve otimačine, preljube, krađe, podvale i kojekakve gadosti što su ih činili obiteljski preci po svim lozama. Bio je među tim precima, naine, i nekakav komunist, nekakav sesoski mulac koji je hodao bez cipela i bez košulje, a kad su došli partizani i obukli ga, on je postao glavni agent u selu i nitko nije mogao od vlasti bilo što dobiti, ishoditi, postići, ako se prije nije pitalo njega - komunista koji je mnoge seljake poslao na robiju izmišljajući protiv njih kojekakve optužbe za protudržavnu djelatnost i suradnju s unutarnjim neprijateljem. Svi ti zločini bili su na duši i na savjesti obitelji. Bilo je i još kojekakvih drugih

primjera gdje je šegrt iz obitelji Markek odnosno njihovih predaka, uništio vlastitoga gazdu i oženio se njegovom udovicom pa je zagospodario svom imovinom i od siromaha postao bogataš. Bilo je tu i takvih sebičnjaka kao što je bio Markov prapradjed koji je vlastitu ženu mrcvario i polumrtvu je izbacio iz kuće, djecu držao u štali, a on je vrijeme provodio s ljubavnicom i na sav se glas smijao kad u gladna djeca, svezana lancima, plakala. Bilo je kojekakvih luđaka, manijaka, propalih brakova, nestalih, sušičavih, tuberkuloznih, bilo je ubojica i pljačkaša, kradljivaca, kokošara, partizana... Tko bi se svega toga više sjećao. Sve se pomalo pretapalo u nekakvu nejasnu i mračnu pozadinu, ali nikad nije posve nestajalo. Ostajalo je nazočno, još strašnije kad su se konkretne pojedinosti pretopile u mitski grijeh, užas i tjeskobnu pozadinu koja je prijeteći zračila, te je određivala ponašanje svakog člana i cijele obitelji.

I tako se jednoga dana baka objesila o gredu u štaglju. Našli je, malo zaplakali i - potom je pokopali. Poslije toga Petar je bio još silovitiji te je prijeto da će sve zapiti, sve uništiti, a potom će ih pobiti i otići svojim putem. Možda bi se tako i dogodilo da jednoga dana nije pijan pošao prodati traktor te se negdje u polju prevrnuo i stroj ga je zgnječio. I njega su pokopali, a djed se potom predao piću i mrtav pijan jednoga dana zauvijek zaspa u klijeti.

Tako je Markova mama ostala na gazdinstvu sama s troje djece. Radila je, djeca su pomagala, trpjeli su sve moguće nevolje, od gladi do zime (nema tko dovesti drva iz šume, nema tko orati, nema novaca za platiti ovo i ono...), a onda je prodala imanje i otišla u Varaždin. Stanovali su u nekakvom kućerku, ona je radila kao radnica u Varteksu, popodne je dodatno nešto pospremala, nekome služila, a djeca su doma čekala kad će doći i donijeti im večeru.

Još otkad mu djed kupio blok i bojice, Marko je crtkarao, ačinio je to i po prašini i po tekama, iako - niti je to koga zanimalo, niti je sam tome pridavao osobitu pažnju.

Onda ga je u Varaždinu, u osmom razredu osnovne škole, na satovima likovnoga, nastavnih pohvalio za dobar crtež na temu: Poljski put.

Zapravo je Marko nacrtao onaj put koji se od asfaltirane ulice u njegovu rodnom selu odvajao i gubio u polju. Bilo je tu kojekakvih oblika i motiva, od krošanja akacija, do popodnevnih sjena. Nekakav ugođaj vjerojatno je zračio s te slike. A nastavnik, neki Selanec, od tada je Marka poticao na slikanje, govorio njegovoj majci da je dječak veliki talent i da bi morao studirati slikarstvo. Majka je mislila da bi bolje bilo početi za strojobravara – kamo li sreće da je ustrajala u tom svom mišljenju - ali je ipak nadarena sina poslala u gimnaziju. Usput, davala mu je, kad je god imala, novac za papir, ugljen i boje, a on je to trošio, crtao i nekako posve prirodno prihvatio da će postati slikarom. Istina, nekoliko je crteže i prodao, bile su to mrtve prirode i pejzaži, pa je i sam kupio nešto slikarskog materijala, ali sve je većinom, ipak, ovisilo o mami.

Poslije gimnazije, upisao se na likovnu akademiju. Zagreb ga je privlačio, volio je njegove ulice, detalje, nalazio je motive koji su bili inspirativni, ali je često sanjao i svoje rodno selo, župnikovu kuću, bregove s klijetima, svitanja, kiše i magle u kojima se naziru kuće i ljudi, a njegova je mutna paleta djelovala pomalo ekspresionistički.

Za studija, upoznao je stilove i tehnike, naučio je o apstraktnoj umjetnosti, od Cezannea do Maljeviča ili Kandinskog, slušao kako se jedni dive pop-artu, drugi oponašaju secesiju, treći se bave nekakvim instalacijama, četvrti sanjaju o postmodernizmu, peti o konceptualizmu i kojekakvim izmima koji, zapravo, nisu značili ništa, kaop ni takozvane performance kojima su se divili samo umjetnički diletanti i snobovske naivčine.

Marko je crtao po svim mogućim modelima i školama, oponašao i tražio, ali sve mu se to činilo nekako plitkim. Duboko u sebi oduvijek je osjećao da je slikanje, zapravo, zanat koji znaš ili ne znaš, a kompozicija, boje, oblici i raspored, sve je to tek stvar mašte, odnosno unutarnji doživljaj koji mora sam od sebe zračiti. Nije mnogo držao do onih dosadnih teoretičara koji su bili u stanju napisati tone papira o analizi točke, a nikad nisu sami nacrtali nijednu točku. Njihovo je tumačenje bilo jalovo i glupo. Ipak, klonio se to nekome reći, jer sebe je uvijek doživljavao kao dijete sa sela, kao dečka čiji se otac utopio u ribnjaku (često je crtao i

taj ribnjak), čija se baka nakon ludila objesila, čiji je djed skončao u klijeti i čija je majka obična radnica. Pa što on ima iznositi svoje mišljenje među tolikim doktorima umjetnosti, tolikim kritičarima i ljudima od uma i pera. Oni su bili u Parizu, oni su obišli sve galerije svijeta, oni su poznavali najeminentnije kritičare, a on, koga je on poznao? koju je on galeriju, osim Strossmayerovu i Mimarinu, posjetio? On je o umjetnosti učio iz knjiga i predavanja svojih profesora. On zna o umjetnosti, ali ne tako da bi donosio konačne i bitne prosudbe. Ti stručnjaci znaju o tome mnogo, mnogo više. Ali, opet, on se s njima ne može složiti. Nekakva tvrdoglava misao izbijala je iz njega u svakom trenutku. Ipak, to odlaženje u ekstrem, to putovanje prema točki, prema instalaciji, letvi, drvocijepu... nema smisla. Ipak je to glumatanje, jer tko ne zna crtati, tko ne zna napraviti nešto impresivno, ekspresivno, nešto što ostavlja dojam, taj luta fikcijama, taj nikad neće ostaviti ništa iza sebe, jer djelo samo za sebe govori i ako nemaš djelo koje traje, čemu onda te letve i mrlje. Kome to treba? Ako nema krika, plača, očaja, radosti, ugođaja, ljubavi, strasti, ako nema kompozicije i snage, što će ti mrlje i je li vrijedno studirati da bi čovjek potom mrljao ili pilio letve? Piliti je mogao i bez ikakvih studija, a isto i zabijati sjekiru u drvocijep ili servirati tanjure. Sve je to prenemaganje, izmatavanje i glumatanje, a on, on koji je gledao mrtvu baku, mrtva djeda, mrtva oca, mrtva Petra zgnječena traktorom, on koji je čekao da mu mama donese večeru, ne može to gledati tako formalno i teorijski.

Svi su hvalili Markov talent, ali su mu savjetovali da mora više raditi na eksperimentu, tražiti nove izričaje, studirati samu elementarnu crtu i graditi je od raznobojnih točaka, te prevladavati odnos točke i crte itd. Jer - tako se to radi u svijetu! To su trendovi! Tko do sebe drži, mora ih slijediti, inače od njega ništa!

Diplomirao je. Bio je sposoban, stručan, mlad, željan, uspona, afirmacije, ali kako to postići u Hrvatskoj, kad si siromašan, nemaš podršku, nemaš uličičkog duha, ne poznaš nikoga koga bi slikarstvo stvarno zanimalo, a pogotovo ne čovjeka koji bi bio spreman i vjerodostojan otvoreno o

tome razgovarati, polemizirati i tražiti odgovore. Potucao se po Zagrebu, pa je slikao nekakve freske u seoskoj crkvi, nudio svoje usluge, pokušavao prodavati i na ulici, ali jedva je imao i za kruh.

Mama je imala problema s njegovom sestrom i bratom, a Marko je, kao akademski slikar, odlučio da se više neće vraćati kući. Iстина, njemu neće, kao njegovim situiranim kolegama, maminim mazama, tata i mama otvarati atelje, neće mu tražiti i nalaziti veze, dovoditi svoje prijatelje kvazikritičare s utjecajem u redakcijama. On se mora probiti sam, on zna crtati, iako nema papira, nema platna, nema boja, nema prihoda, nema od čega živjeti, ali živjeti mora. Na kraju krajeva, možda bi mogao predavati likovni odgoj u kakvoj srednjoj ili osnovnoj školi, a ukoliko ne, otići će k vragu, kao što je iz vrazjega svijeta onog zaostalog sela i došao.

Netko mu je dao broj telefona iz Rijeke gdje navodno traže slikara u osnovnoj školi. Nazvao je i, evo, došao je u Rijeku. Kad je našao školu i ušao u ravnateljstvo, ovaj ga je srdačno dočekao i potom mu rekao kako se stvar preko noći iz temelja promijenila. Naime, intervenirali su neki županijski pročelnik i sam župan, pa je na radno mjesto nastavnika likovnog odgoja primljena nećakinja spomenutog pročelnika i zato se Marko doduše može i žaliti, ali to mu neće pomoći. Bolje je da si nađe posao u nekoj privatnoj firmi ili da nekako drugačije riješi svoju egzistenciju.

Hodao je Marko riječkim korzom i Žabicom, osjećao je strašnu usamljenost i bezizlaznost. Možda bi ljubav... možda... „još bi nam mogla desiti se ljubav, desiti velim...“. Riječ ljubav u Marku izazivala tjeskobu. Na spomen te riječi, on bi se redovito sjetio jedne zagrebačke epizode. Na Cvjetnom trgu sreo je neku djevojku i nakon kratke konverzacije, otišli su na kavu, a poslije u njezin stan negdje blizu Ilice. Ljubili su se i govorili o spontanosti osjećaja, o neposrednosti, o ljepoti ljubavi. Marku se činilo da je otkrio ljepotu i radost života. Mislio je o braku, o lijepoj budućnosti, o djeci. A Irena, njegova draga, govorila mu je samo nježne riječi. „Zamisli, Marko, sreli smo se na Cvjetnom trgu, mene, svoj cvijet, našao si na Cvjetnom trgu. Nije li to divna simbolika?“ Nakon nekoliko dana, svoj cvijet – Irenu, vidio je u Juriši-

ćevoj u zagrljaju drugog muškarca. Kad ju je popodne došao u njezin stan i pitao je tko je to bio, užasno se razgoropadila i napala ga je je terorizira, uhodi, te da će ga tužiti jer da ju je silovao. Zgrozio se od tih riječi jer ona mu odmah po upoznavanju od Cvjetnog trga do svoga stana govorila da ga obožava i želi s njim spavati. Pokušavao ju je udobrovoljiti, ali ona je bila sve agresivnija, ukrala mu je novac i napala ga nožem pa je morao pobjeći, a dok je bježao niza stube, čuo je kako Irena doziva drugog muškarca, nazivajući ga "dođi moj jedini, moja jedina ljubavi!"

Tu, u Rijeci, na Žabici, u nekom kafiću, sreo je kod šanka zgodnu djevojku. Razmijenili su nekoliko rečenica, a onda je Antonija (tako mu se predstavila) počela govoriti o ljubavi. "Dragi, želim te, ti si moja životna ljubav, ne bih više mogla zamisliti život bez tebe. Ja sam tvoja žabica – vidiš, svoju žabicu sreo si na Žabici. I "žabica" ga je odvela u svoj stan, a nakon strasne ljubavi, Marko je zaspao. Probudilo ga je neugodno drmanje. Grubi glas urlao je: „Slušaj, gade, ča ti delaš v mojemu stanu? Sad budem, šubito, pozvala policiju!" Marko je skočio, ugledao je nekakvu babu koja je nad njega prijeteći nadnosila s nožem u ruci. Zgrabio je odjeću i gol odjurio niza stube. Dakako. Njegova "žabica" ukrala mu je i ono malo novaca što je još imao. Našao ju je u onom kafiću na Žabici, ali ne samo da ga nije htjela poznati, nego je mahnula nekom rabijatnom tipu pred kojim se Marko se jedva spasio pobjegavši prema Kantridi.

Onda je nastavio prema lčićima, prema Mošćenici, otišao je putem ispod Učke i gdje je god vidio kakvu firmu, školu ili kakvu drugu ustanovu, pitao je ima li posla. Davali su mu jesti, pa i koju kunu kao džeparac, ali posla ne. Da štogod zaradi, crtao je crteže po željama, jeo je ako je što imao, hodao je dok je imao čitavih cipela, tražio je i molio, a potom je zagazio u vodu i pošao tražiti onog morskog psa kojega je kao devetogodišnji dječak vidio u nekakvom udžbeniku i koji je sa šeširićem plivao među kornjačama. Bilo je desetak kornjača, a taj morski pas smijao se te je kornjačama držao predavanja o zemljopisu, tumačeći im kako će stići do Južnog pola. - I meni će taj pas pokazati kako doći do cilja, kako naći

smisao, kako vjerovati u sebe i svoje slike, kako biti prihvaćen, kako naći sredinu u kojoj netko cijeni duh – mislio je Marko.

Posve ravnodušan na zimu i na hladne valove, u svojim vizijama gledao je istodobno nekoliko slika: seoski put u polja, maglene zimske prizore, ogromne ptice koje se okomljuju na polje poleglog žita, tuču u krčmi, idilični krajobraz velegrada, s tramvajima i kućerinama iza čijih fasada stanuju nekakvi mistični i bogati ljudi koji se predaju svojih užicima i banketima dok na ulici mladi slikar stoji bos i ne zna gdje će spavati, ribnjak u koji uranjaju zmajevi, leteće nakaze, rogatice svece, puževe ljudskih lica, erotske orgije, fatamorgane, jata divljih gusaka u letu, noćne glasove, slijepe oči, bitke divljih vojski, poročne starice na gumnima, mahnite mladiće, izbezumljene noćne putnike, mrtvace koji proklinju vlastite grobove, oceane koji se izlijevaju preko kontinenta... Bilo je još mnogo prizora i detalja, a Marko je osjećao kako će sve to naslikati čim stigne u onu zemlju koju mu može pokazati njegov morski pas, te je nestrpljivo tonuo u dubinu, u svijet neizrecivih tajni i prizora. Na popriličnoj dubini, pod grmom algi, sjedio je na ribičkom tzronošću njegov otac, isto onakav kakav je bio kad se bacio u ribnjak iz kojega više nije izronio. - Pa da - mislio je Marko – sve su vode spojene u jedan ribnjak. I more je ribnjak, a moj me tata čeka, on za mene čuva mojeg morskog psa. Samo je vječnost stvarna, sve je drugo iluzija!

Trenutak se stopio s vječnošću, a sve su pojave postale dio jedinstvene, vječne i tajanstvene slike.